

X'NAFU DWAR IL-QABAR TA' KRISTU MINN MINDU NFETAH

Adriana Poletti

Traduzzjoni minn The Holy Land Review, Vol. 10, No. 3 (Summer 2017) 25-31.

Patri Eugenio Alliata hu arkeologu tal-Kustodja tal-Art Imqaddsa. Hu professur fl-iStudium Biblicum Franciscanum f'Gerusalem u espert fuq il-Knisja tal-Qabar ta' Kristu. Hu kien preżenti filgħaxija tas-26 ta' Ottubru 2016, meta l-ġħatlu tar-ħam li jgħatti l-qabar ta' Ĝesù ġie

mneħħi. Din kienet it-tieni darba mill-1555 u l-ewwel darba mill-1809, li dan il-post l-aktar qaddis ghall-Insara seta' jinkixef. Patri Alliata kien kapaċi josserva u jiddeskrivi dak kollu li ra.

Bhalma kien ġara fiż-żewġ okkażjonijiet ta' qabel, il-kxif tal-qabar kien parti mill-hidma ta' restawr li kienet qed issir fuq l-Edikola, is-santwarju li jgħatti l-blat oriġinali tal-Qabar. Il-proġett beda f'Mejju 2016, u kien limitat għar-restawr, stabilità u preservazzjoni tal-Edikola li naraw illum. Dan ix-xogħol ma kienx jinkludi studju arkeoloġiku tal-Qabar innifsu.

Xnistgħu nitghallmu?

Il-grupp ta' restawraturi ddokumenta bi preċiżjoni l-hidma tagħhom, li se

tkun tista' tintuża għal studji dettaljati fil-futur. Ghalkemm kien ikun verament utli kieku saret osservazzjoni arkeoloġika speċjalizzata fuq il-blattan-naħha tat-tramuntana tal-kamra funerarja, l-aktar fil-“bank li fih hemm il-qabar”, Patri Alliata kellu jikkuntenta ruħu billi jagħmel osservazzjoni jiet viżwali.

“Il-ftuħ tal-Qabar ippermettilna nifhmu l-istat li fih jinsab il-Qabar. Il-monaku Maximos Simaios, l-ahħar wieħed li ra l-blata tal-Qabar fl-1809 (meta kienet qed tinbena l-Edikola tallum), tana biss deskrizzjoni sommarja tagħha,” qalilna Patri Alliata. “Tassew, l-osservazzjoni diretta kkonfermat u arrikkiet din id-deskrizzjoni.

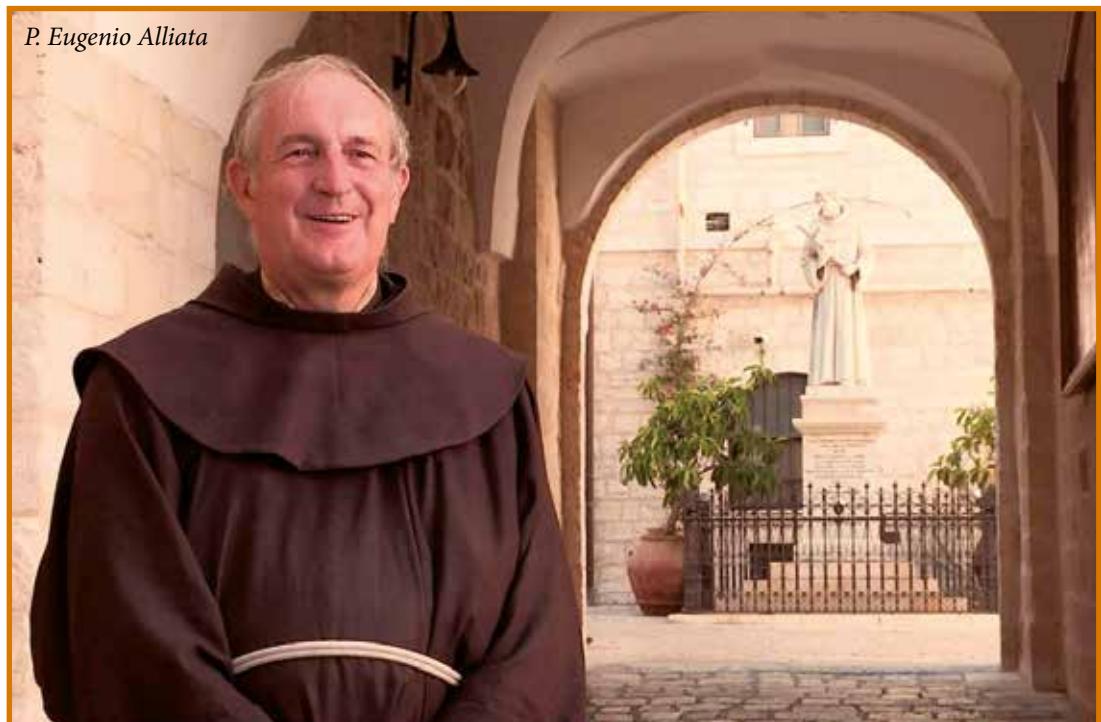
L-strumenti li jieħdu l-qisien, fihom infushom, ma tawniex okkażjoni li jkollna idea perfetta ta’ kollox. Kellna nivverifikaw kollox b'osservazzjoni personali!”

Dak li tghallmu l-arkoġi

Iż-żona li tinsab direttament fuq il-post meqjum bħala l-post tad-dfin ta’ Gesù tinsab fuq in-naħha tal-lemin (tramuntana) tal-kamra funerarja interna tal-Edikola. Il-post attwali tad-dfin ġie mghotti fl-1809 bi rħama li l-pellegrini jinżlu jbusuha b'att ta’ qima sa minn sekli mbiegħda. B'mod regolari tiġi cċelebrata l-Ewkaristija fuq din l-irħama.

Meta tnejża’ mit-tiżżeen kollu li jgħattih jidher il-ħajt ta’ rħam skolpit, eżattament kif kien fl-1809. Wara

P. Eugenio Alliata

x-xbieha ta' Kristu Rxuxtat hemm biċċa mill-ħajt tat-tramuntana li jitqies bhala l-kamra funerarja interna tal-Qabar originali. Għal studju propriu, l-arkeologi xtaqu kieku li titneħħha din l-irħama biex jispezzjonaw il-blata originali fuq din in-naha.

Il-haddiema refgħu bil-mod u b'attenzjoni l-irħama ta' wiċċi il-Qabar u mbagħad neħħew it-terriapien li kien hemm taħtha. Meta għamlu dan skoprew li taħtha hemm irħama oħra, li jagħtu xhieda tagħha diversi matul is-sekli. Meta daħal ġewwa Patri Alliata seta' jaraha u jiddiskreviha: "Hi rħama maqsuma fi tnejn fit-tul tagħha, u għandha salib immaqqax fiha magħmul

minn irħam differenti. Din l-irħama x'aktarx li tmur lura għal żmien il-Kruċjati. Rigward is-salib, għalkemm ma għadux hemmhekk shiħ, jidher li hu salib li ġej minn Lorraine."

Xhieda tal-qedem

Patri Alliata fakkarna li Godfrey de Bouillon, l-ewwel mexxej Kruċjat ta' Gerusalemm, kien ġej minn Lorraine fi Franzia. Hu zied jgħid: "Skont id-deskrizzjonijiet ta' qabel, il-preżenza ta' dan is-salib hi ċara u ovvja."

Ir-Report on the Restoration of the Edicule of the Holy Sepulchre li sar fis-seklu 19 minn Maximos Simaios, jgħid: "l-arkitett kellu

fidiċja u, fuq it-talba tiegħi, fetħah parti mill-Qabar ta' Kristu (...) u fil-livell tal-blata tal-Qabar, (...) sab li dan kien mgħottī minn żewġ irħamiet, waħda fuq l-oħra, fuq ix-xaqliba tat-tramuntana (...), imma li n-naħha kollha tan-nofsinhar tal-ġħar l-aktar qaddis kienet tikkonsisti fi blat naturali."

Digà fl-1555, il-Kustodju Bonifacio da Ragusa (Dubrovnik) irrapporta dwar il-mument li fih "kien meħtieg li tintrefa' waħda mill-irħamiet li kienet tgħatti l-Qabar," u meta "il-Qabar tal-Mulej ġareg għad-dawl, imqatta' fil-blat" (*Liber de perenni cultu Terrae Sanctae*, pp. 279-280, 26 ta' Awissu 1555).

L-isqof Arculf, li kien Frank, u li għamel pellegrināg fl-Art Imqaddsa fis-seklu 7, ukoll jitkellem dwar dan, xi elf sena qabel. L-isqof Irlandiż Adomnan minn Iona jagħti deskrizzjoni tiegħu fl-opra *De locis sanctis* (1:2) fis-sena 670, u jiddeskrivi “kamra żgħira mqatta’ fil-blat fejn l-ġħatru hu aktar baxx mill-Qabar innifsu.”

L-istudju fuq il-blata oriġinali tal-post tad-dfin

Immedjatament taħt it-tieni rħama, li ma ntmessitx, hemm it-tielet livell; il-blata oriġinali. “Skont l-strumenti tal-kejl, id-distanza bejn l-irħama u l-blata setgħet kienet ta’ ffit aktar minn tliet piedi (kważi metru),” qalilna Patri Alliata.

Skont l-arkeologu Patri Alliata, jekk wieħed jistenna li jsib il-post tad-dfin fuq il-baži tax-xhieda tal-qedem, is-sorpriża fl-2016 kienet li dan instab “fil-ħolli aktar milli stennejna... Hemm xi 35 centimetru (madwar 14-il pulzier) bejn is-saqaf tal-blata oriġinali u l-paviment tallum. Tkun haġa interessanti li naraw il-ħamrija kemm tinżel fil-fond. Dan kieku jagħtina l-okkażjoni biex nifhmu aħjar l-istruttura tal-kamra nnifisha.”

Patri Alliata jiddispjaċiħ li meta nfetah il-qabar, l-arkeoloġi ma ġewx ikkonsultati rigward il-metodologija. “L-ebda

arkeologu ma kien preżenti, la Grieg, la Frangiskan, u lanqas Israeljan, hadd.” Minkejja dan id-diżappunt tiegħu, hu jkompli jirrifletti u jibbaża l-osservazzjonijiet tiegħu fuq dak li seta’ josserva meta kellu l-permess jidħol fil-Qabar.

Liema tip ta’ qabar Lhudi kien?

L-užanzi tad-dfin Lhud kieno jutilizzaw diversi

tipi ta’ kmamar funerarji maqtugħin fil-blat. Imma, kif spjega Patri Alliata, “ahna māħniex certi dwar it-tip ta’ qabar li għandna quddiemna llum. Illum nistgħu nesklu l-possibilità ta’ qabar *kokhim* – kelma li tfisser ‘forn’ fl-Ebrajk – jigifieri, toqba mħaffra fil-blat skont id-daqs tal-ġissem,” li llum tissejjah *loculus* (spazju żgħir ta’ dfin fejn hu meqjum il-ġissem tal-mejjet).

L-osservazzjonijiet limitati tiegħu jikkonfermaw li l-post tad-dfin kien “tip ta’ qabar-xkaffa li fih kien jiqiegħed il-ġisem.” L-istruttura għaldaqstant kienet aktar qrib ta’ *arcosolium*, jiġifieri niċċa magħluqa ġo arkata maqtugħa fil-blat. F’din in-niċċa kien jitqiegħed il-ġisem fuq xkaffa li jkun hemm taħtha.

Imma Patri Alliata wkoll innota li l-post tad-dfin seta’ jkun ta’ tip iehor, differenti mit-tnejn ta’ qabel. Imma hu wissa: “Ahna nixtiequ nsiru nafu ħafna aktar dettalji dwar dak li fadal mill-blata originali biex inkunu nistgħu naslu għal xi konklużjoni.”

Minkejja l-fiduċja tiegħu li l-ixkaffa li nkixfet taħt l-irħama ma kinetx qabar *kokhim*, l-ġħajnejn esperti tiegħu innutaw li l-ghar kien “dejjaq wisq” meta jiġi mqabbel ma’ qabar li jkollu *arcosolium*. Forsi din hi

struttura li “ma hijiex la ta’ tip u lanqas ta’ ieħor.”

Ipotesi oħra hi dik ta’ *qabar li kien għadu mhux lest*, skont kif jiġi deskritt fl-Evangelji li jgħidu li kien qabar ġdid li kien qed jintuża għall-ewwel darba. Luqa jikteb li “(Gużeppi minn Arimatija) qiegħdu f’qabar maqtugħ fil-blat, li fih kien għadu ma tqiegħed ħadd” (Lk 23,53). San Mattew jgħid li “qiegħdu fil-qabar maqtugħ fil-blat” (Mt 27,60). Dan kollu jispjega għaliex kien hemm biss xkaffa waħda fuq dik in-naħha u fi spazju dejjaq ħafna, billi l-qabar kien għadu ma ġiex imħaffier kollu.

F’Gerusalem, fin-nekropoli magħrufa bħala l-Qabar tal-Profeti fuq l-Għolja taż-Żebbuġ, hemm qabar simili dejjaq. Hemm ukoll eżempju iehor li jinsab f’Gerusalem, u li jixxet

dawl fuq din l-ipotesi. Innekropoli tal-Ħakeldama fil-Wied tal-Ġehenna fiha “oqbra li għandhom *arcosolium*... u li jinsabu f’kurriduri dojoq ħafna,” spjegha Patri Alliata.

Aktar spekulazzjoni

Barra mit-tip ta’ qabar u l-istruttura interna tiegħu, l-esperti wkoll jirriflettu jekk kienx hemm spazju wieħed jew tnejn. Patri Alliata innota: “L-eqdem idea (u dik li l-aktar jaqblu fuqha) hi l-ipotesi li kien hemm żewġ spazji: dak fejn kien jibku u jippreparaw il-ġisem għad-difna, u l-ispażju proprju tad-dfin. Imma l-Evangelju jgħidilna bil-maqlub: Wieħed seta’ jħares gewwa l-qabar minn barra. Din hi l-idea ta’ Patri Bagatti u ta’ Martin Biddle: “Il-kamra funerarja ma kinetx magħluqa għaliha.”

Kwestjoni oħra ġġegħelna nirriflettu: Għad fadal biss il-ħitan tat-tramuntana u tan-nofsinhar? Min qasam il-kamra funerarja fi tnejn? Xi wħud jemmnu li din il-qerda saret mill-Persjani imma Patri Alliata jirreferi għal test ta' pellegrin tal-qedem: "Fis-sena 670 Arculf jitkellem dwar is-saqaf ta' din il-kamra. Kif jista' jkun li Arculf jara s-saqaf jekk dan kien ġie meqrud mill-Persjani fis-sena 614, 56 sena qabel?"

It-tieni faži ta' restawr - opportunità gdida?

Il-ftuħ storiku tal-qabar wiegħeb għal xi mistoqsijiet. Patri Alliata se jistenna bil-paċenja għad-dokumentazzjoni li d-direttriċi tal-proġett, il-Professoressa

Antonia Moropoulou, trid tippreżenta għad-dispożizzjoni tar-riċerkaturi.

Hemm čans li xi darba l-arkeoloġi jkunu jistgħu jużaw il-metodoloġija tagħhom biex jistudjaw iż-żona madwar il-Qabar? Sat-22 ta' Marzu x-xogħol princiċiali fuq l-Edikola nnifisha kien ġie konkluż. Imma l-Professoressa Moropoulou digħi tat-indikazzjoni lill-mexxejja tat-tliet komunitajiet fil-Knisja tal-Qabar ta' Kristu li hi meħtieġa t-tieni faži tax-xogħol biex jiġi stabilizzat il-paviment madwar l-Edikola.

L-akkumulazzjoni tal-umdit taħt l-art hi ta' theddida għall-Edikola. Il-paviment madwar is-santwarju jrid jitneħħha biex l-ispażju taħtu jkun aktar stabilizzat. X'opportunitajiet

tista' toffri din it-tieni faži tal-proġett lill-arkeoloġi għadu misteru.

Dak li wieħed jittama hu li jkun hemm skambju mimli frott bejn l-arkeoloġi u r-restawratu. Kollaborazzjoni ulterjuri tista' tgħaqqa flimkien l-isforzi ta' dawn l-esperti għas-servizz tax-xjenza u lejn possibilità li nifhmu ahjar dan il-Qabar hekk famuż.

Żjeda: L-ahħar darba li kien inkixef il-Qabar ta' Kristu

Fl-1808 kien hemm ħruq diż-astruż fil-Knisja tal-Qabar ta' Kristu. Dan għamel īxsar kbar fir-rotunda li ddawwar il-Qabar u qedet il-koppli żgħira tal-Edikola u l-irham li

Ir-Restawr komplut

kien jiksi l-ħitan. In-nar ma qeridtx in-naħa ta' ġewwa, u lanqas l-irħam tal-post fejn gie midfun Ĝesu.

Sena wara l-komunità Griega Ortodossa rnexxiela tircievi permess mis-Sultan Mahmud II biex tirrestawra l-knisja u anke l-Edikola. Ir-restawr seħħ taħt id-direzzjoni tal-arkitett Grieg Komnenos. Il-proġett ta' restawr kien kontroversjali. Kif kiteb il-Franġiskan Patri Eugene Hoade fil-*Guide to the Holy Land*, “Their work was one of destruction,” għax huma neħħew mill-knisja l-monumenti importanti kollha tal-perjodu Kruċjat.

L-estern tal-Edikola rega' inbena, filwaqt li thalliet intatta l-kamra funerarja u l-irħam li kien jiksiha. Fost il-patrijiet kien hemm bosta li ikkritisikaw id-disinn.

Patri Hoade jikteb: “Thus disappeared under their ‘sacrilegious hammer’ the beautiful edicule copied by (Franciscan Father) Boniface of Ragusa from the 11th century model.”

Kummentatur Grieg, Maximos Simaios, iddeksriva dak kollu li kien gie salvat min-nirien, u jafferma li “l-kamra funerarja kienet tidher li hi għar, imħaffer bl-iskalpellī fil-blat tal-franka. Il-ħitan tat-tramuntana u tan-nofsinhar kienet mhaffrin fil-blat, imma l-ħitan tal-lvant u tal-punent u s-saqaf kienu tal-ġebel.”

Waqt ir-restawr, Komnenos, dejjem skont Simaios, “fetaħ in-naħa tal-punent tal-qabar u ħass fwieħha mill-aktar ġelwa hierġa mill-blata tal-qabar li kien hemm taħt l-irħama.”

In-naħa tan-nofsinhar tal-qabar għiet mgħottija b'żewġ irħamiet, li llum tidher dik esterna. Dwar x'kien hemm ġewwa hu ma jgħidx kelma waħda. Fuq il-blata u fuq il-post tad-dfin innifsu kien hemm żewġ irħamiet, waħda mqiegħda fuq l-ohra, u li kienet identiči. L-irħama ta' fuq kienet dik li naraw illum u dik taħtha, li kienet tmur lura lejn il-Medju Evu, dehret meta tneħħiet l-irħama tal-wiċċ.

Id-deskrizzjoni ta' Simaios tindika li kienet biss in-naħa tal-punent li kienet infethet waqt ir-restawr, filwaqt li l-irħam ta' madwar il-qabar thallha f'postu. Dan hu l-istess irħam li naraw illum meta nidħlu fil-kamra funerarja.